

När Peter stiger så sjunker Carl

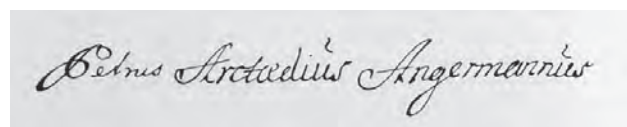
ANDERS N. NILSSON

Artediskolan i Nordmaling eller i vardagstal bara "Artedi" är uppkallad efter bygdens store son Peter Artedi (1705-1735). En äkta ångermanlänning född i Anundsjö och uppväxt i Nordmaling, med minnesstenar resta till hans ära på båda orterna. Han började tidigt studera hemtraktens fauna och flora och läste i Uppsala tillsammans med den tre år yngre Carl von Linné. Reste sen till London och Holland för att studera de mer omfattande samlingar av fiskar som där fanns. Drunknade i en kanal i Amsterdam den 28:e september 1735. Vi känner han liv huvudsakligen genom den biografi som Linné skrev i Leyden 1738. Som konstaterats av Fredrik Sjöberg (2005) är Artedi-forskningen ännu i sin linda och inte ens ett porträtt av honom finns bevarat. Genom att Linné efter Artedis död lät trycka hans fisksystematiska arbete *Ichthyologia* har Artedi blivit känd som pionjär inom detta område och i vidare mening kanske hela den systematiska zoologins fader. Det är då inte att förvåna att en känd amerikansk fiskforskare, Theodore W. Pietsch, skriver en halvdokumentär historisk roman om honom i modern faction-stil.

Romanens namn *The Curious Death of Peter Artedi* riktar blicken direkt mot mysteriet kring hans död, vilken av tradition kommit att betraktas som ett olycksfall. Linné fanns på plats, liksom hans lärjunge Claes Sohlberg, och Pietsch ägnar stor möda åt att visa att Linné verkligen hade vetenskapliga och karriärmässiga skäl att vilja bli av med Artedi. Linné står inför färdigställandet av sitt verk *Systema Naturae*, men behöver för detta få använda

sig av Artedis fisksystematiska manuskript, vilket inte Artedi tycks tillåta, trots att han tidigare frikostigt delat med sig av sina rön. Efter Artedis död skaffar sig Linné tillgång till manuskripten, vars innehåll i lätt omarbetad form återfinns inarbetat i *Systema Naturae*, var första upplaga trycks i december 1735. Pietsch låter här Linné själv beskriva sitt tillvägagångssätt (s. 166): "All of this I quickly entered into my unfinished manuscript for *Systema Naturae*, but instead of writing it all down *verbatim* – something I was loath to do – I reversed the order of presentation". Först tre år senare låter Linné trycka Artedis arbete.

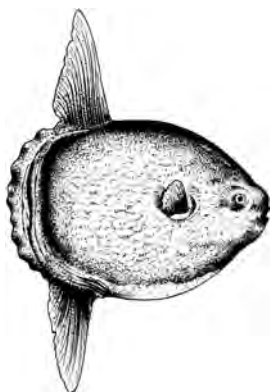
Pietsch låter alltså i sin roman Linné själv komma till tals, och hans text bygger till stora delar direkt på Linnés självbiografier och andra skrifter. Linné framstår som oerhört självsäker och pompöst övertygad om sin egen magnifika storhet. Äktenskapet ser han som en rent ekonomisk affär och i motsats till sitt förakt för kvinnan framhäver han sina nära band till sina studenter av hankön. Pietsch beskriver här en klar homosocial gemenskap, och antyder även homoerotiska förhållanden mellan läraren och eleven. Tydligast är detta i förhållandet till Matthias Benzelstierna, som tillsammans med Linné en varm dag 1728 besöker Fågelsång utanför Lund, där: "the two of us, having taken off our clothes because of the heat, took, for our afternoon remission,

Artedii namnteckning, ännu som Petrus Arctædius.

to lying in the meadow” (s. 31). Linné blir härvid biten i armen av något giftigt kryp med nära nog fatala konsekvenser, men räddas av en dr Schnells rådiga ingrepp. Kamraten Benzelstierna blir uppskrämd av det som hänt och lämnar Linné för gott: ”having apparently interpreted this calamity as a sure sign from God of wrong doing” (s. 31). Troligen har Pietsch hämtat denna episod från Richard Pulteneys (1805) engelska översättning av Linnés självbiografiska manuskript, och härvid fyllt ut luckorna i berättelsen efter eget huvud. Märkligt är dock att Pulteney satt in tre asterisker i den aktuella passagen (s. 516), vilket kan tolkas som att den ej återgivits fullständigt i förhållande till originalmanuskriptet.

Jag gissar att Pietsch som fisksystematiker med denna bok vill bidra till att lyfta Artedi och ge honom något av den uppskattning för sin pionjärinsats inom biologisk klassificering som han aldrig riktigt fått ta del av, där han hamnat i skuggan av giganten Linné. Till stora delar sker detta på Linnés bekostnad, då den bild av honom som Pietsch odlar ingalunda döljer hans brister. Om nu Linnés rykte steg när Artedi sjönk i kanalens mörka vatten, kan man gott säga att Pietsch med sin roman låter det omvända ske. När Peter stiger så sjunker Carl, ordentligt!

På minnesstenen i Nordmaling vid hembygdsgården nära kyrkan kan man läsa:

PETER ARTEDI
1705-1735

**BANBRYTANDE UTFORSKARE AV FISKARNAS
SYSTEMATIK**

**VÄXTE UPP I NORDMALINGS PRÄSTGÅRD OCH
BESKREV SOCKNENS FLORA**

**LINNÉ UTGAV ARTEDIS STORA ARBETE OM
FISKARNA EFTER HANS DÖD**

HEMBYGDSFÖRENINGEN RESTE STENEN 1985

Citerad litteratur

Pietsch, T.W. 2010: *The curious death of Peter Artedi. A mystery in the history of science.* New York: Scott & Nix.

Pulteney, R. (red.). 1805: *A general view of the writings of Linnaeus [...].* London: J. Mawman, xv + 596 s.

Sjöberg, F. 2005: *Peter den döde*, s. 201-209. I: Jacobsson, R. (red.). *Varför reser Linné? Perspektiv på Iter Lapponicum 1732.* Umeå: Kungl. Skytteanska Samfundet & Carlssons.

Författaren adress:

anders.nilsson@emg.umu.se
Mullsjö 258, 91490 Nordmaling